

ТУВИНСКИЙ ИНСТИТУТ
ГУМАНИТАРНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ

ТЮРКСКАЯ РУНИКА: ЯЗЫК, ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА

(к 120-летию дешифровки орхоно-енисейской письменности)

Материалы Международной научной конференции
(10–11 июля 2013 г.)

II часть

Правительство Республики Тыва
Министерство образования и науки Республики Тыва
Министерство культуры Республики Тыва
Российский комитет тюркологов при отделении историко-филологических наук РАН
ГБНИ и ОУ «Тувинский институт гуманитарных исследований»
ФГБОУ ВПО «Тувинский государственный университет»
Национальный музей Республики Тыва им. Алдан-Маадыр
Турецкое лингвистическое общество (Türk Dil Kurumu)

ТЮРКСКАЯ РУНИКА: ЯЗЫК, ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА

(к 120-летию дешифровки орхоно-енисейской письменности)

Материалы
Международной научной конференции
(г. Кызыл, 10–11 июля 2013 г.)

Часть II

АБАКАН
ХАКАССКОЕ КНИЖНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
2013

СОДЕРЖАНИЕ

ФОЛЬКЛОР

Орус-оол С. М. (Кызыл). Памятники орхоно-енисейской письменности и тувинские героические сказания (общность и сходства) 3

Самдан З. Б. (Кызыл). О мировоззренческой основе духовной культуры тувинцев (на материале орхоно-енисейских надписей и тувинской мифологии) 7

Алтансух Г. (Монголия). Монголын нууц товчооны «nu'u huja'ur» суудлын тухай 12

Донгак У. А. (Кызыл). Эпическая тирада в тувинском героическом сказании 16

Конунов А. А. (Горно-Алтайск). К вопросу о стилевых вариациях в эпосе кочевых народов Южной Сибири 20

Ракышева Ж. С. (Казахстан). Сюжетные особенности эпоса «Камбар Батыр» 26

Цыбенов Б. Д. (Улан-Удэ). О письменности, литературе и фольклоре дауров 28

Яданова К. В. (Горно-Алтайск). Предания – кеп-куучындар о священных горах – ыйык и потопе – чайык 32

Кунгаа М. Б., Эртурк Э. Ш. (Кызыл). Образ Келоглан в турецких сказках и его параллели в фольклоре тюркских народов Южной Сибири 35

Хусаинова Г. Р. (Уфа). О сказочных мотивах в башкирском эпосе 37

Донгак А. С. (Кызыл). Фольклор и обрядовая практика сэлэнгинских тувинцев Монголии 39

Юлдыбаева Г. В. (Уфа). Башкирский народный эпос «Акбузат» 43

Минакова Р. С. (Горно-Алтайск). Использование благопожеланий в поздравительной речи 44

Дугаржап А. Т. (Кызыл). Из истории собирания и бытования жанра загадок в тувинской фольклористике 48

ЛИТЕРАТУРА

Соегов М. (Туркменистан). К постановке вопроса о происхождении огузо-туркменского стиха (на фоне словесных картин подвигов принца Кёль-тегина) 51

Мижит Л. С. (Кызыл). Древнетюркские и современные трёхстишия 54

Киндикова Н. М. (Горно-Алтайск). Проблемы периодизации в тувинской литературе: историография вопроса 58

Майнагашева Н. С. (Абакан). Художественный билингвизм в современной хакасской и тувинской литературе (на примере творчества Сибдей Тома и Эдуарда Мижита) 60

Челтыгмашева Л. В. (Абакан). Эпические традиции в прозе народов Саяно-Алтая о Великой Отечественной войне 63

Чаптыкова Ю. И. (Абакан). Образ-символ родины («чир-суу») в романе И. Костякова «Шелковый пояс» 65

Чочиева А. С. (Абакан). Художественное пространство в хакасской поэме второй половины XX в. 68

Воронина Н. В. (Абакан). Национальное своеобразие художественного пространства цикла «Тени предков монхи» хакасской поэтессы В. К. Татаровой 71

Кужугет Ш. Ю. (Кызыл). Основные образы и мотивы в сатирических рассказах В. Хомушку 73

Ооржак Ш. Д. (Кызыл). Два символа в рассказе С. Сюрюн-оола «Неоконченная история» 75

ИСТОРИЯ, АРХЕОЛОГИЯ И ЭТНОГРАФИЯ

Тугужекова В. Н. (Абакан). К вопросу исследования памятников древнетюркской письменности на территории Хакасско-Минусинской котловины 78

Моллеров Н. М. (Кызыл). Дискуссионные вопросы новейшей истории Тувы в научных работах историков-тувиноведов советского периода 81

Baykuzu T. D. (Турция). Por Bajın'ın Prensesleri 85

Абаев Н. В. (Улан-Удэ). Идеология «тэнгризма» и генезис Монгольской государственности 90

Донгак С. Ч. (Кызыл). К символике тюркского пояса 95

Aydın E. (Турция). Eski Türklerin Bir Deve Türüne Verdiği Ad: Ägri Tävä 97

Тадышева Н. О. (Горно-Алтайск). Современные обряды перехода алтайцев: архаичный пласт 100

Данькина Н. А. (Абакан). Новые аспекты формирования национальной элиты народов Саяно-Алтая в современной отечественной историографии 103

Çavdar E. (Турция). Erken Devirden Rus Hakimiyetine Güney Sibirya 106

Тулуш Д. К. (Кызыл). История изучения памятников археологии Республики Тыва в свете проблемы их сохранения 112

Отгонбаатар Б. (Монголия). О поклонении небесным светилам у монголов и тувинцев 115

Кискидосова Т. А. (Абакан). Организация нового быта в городских семьях Хакасии в 1930-е гг. 118

Кан В. С. (Кызыл). Мероприятия по организации деятельности обллита в Тувинской автономной области 121

Мөнхтөр Ч. (Монголия). О некоторых обрядах, связанных с детьми, у эрзинских тувинцев 125

Трошкина И. Н. (Абакан). Современное состояние коренного населения Южно-Сибирского региона 127

Бавуу О. (Монголия). О тувинцах Сэлэнгэ аймака Монголии 129

Шапошников Г. М. (Абакан). Колхозы и их роль в становлении и развитии экономики аграрного сектора Хакасии 131
Бямбарагчаа Г. (Монголия). Об этнониме «туха» 133
Монгуш Б. Б. (Кызыл). Тамги древнекыргызских рунических памятников как источник по истории Тувы 136
Ховалыг У. Т. (Кызыл). Об оборонительных сооружениях Монголии и Тувы в рунических надписях Центральной Азии 140

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

Кыргыс З. К. (Кызыл). Проблема происхождения хоомея в свете формирования тувинской этнической культуры 144
Кужугет А. К. (Кызыл). Тувинские графические изображения в рисунках Н.Ф. Катанова 146
Сузукей В. Ю. (Кызыл). Проблемы научного изучения музыки тюрко-монгольских народов 151
Бичелдей У. П. (Кызыл). Древнетюркские корни тэнгризма в «Сокровенном сказании монголов» 154
Татаринцева М. П. (Кызыл). Этническая культура русских переселенцев в Туве: прошлое и настоящее 157
Rojo M. (Франция). Bridging Indigenous and Scientific Knowledge on Arctic Changes: Societies, Vulnerabilities and Adaptation 160
Монгуш А. Д.-Б. (Кызыл). О формообразовании в тувинских традиционных песнях 163
Хертек Л. К. (Кызыл). Общие черты в религиозно-мифологических представлениях и ритуально-обрядовой культуре приграничных тувинцев и монголов 166

СООБЩЕНИЯ И ТЕЗИСЫ

Кужугет А. К. (Кызыл). Рунические письмена в книге Н. Ф. Катанова «Очерки Урянхайской земли» 171
Алиев Я. (Азербайджан). Письменные памятники Кавказской Албании (Азербайджана) на территории современной Грузии 172
Кара-оол Л. С. (Кызыл). Исследование енисейских памятников Тувы: И. В. Кормушин 174
Касимов И. (Азербайджан). Военные термины в языке орхоно-енисейских памятников 177
Журакузиев Н. И. (Узбекистан). Следы шаманизма в древнетюркских рунических надписях и в тюркском фольклоре 178
Аскер Р. (Азербайджан). Военные и технические термины в языке древнетюркских памятников 179
Сарыглар С. Б. (Кызыл). «Күлтегинге тураскааткан бижиктиң» дылында чүве адының тыва дыл-биле деңнелгези 180
Алимов Р. (Кыргызстан). Tanrı Dağı Bölgesi Eski Türk Yazıtları: Genel Bakış 181

Сведения об авторах 182

E. AYDIN,
Турция

ESKI TÜRKLERIN BIR DEVE TÜRÜNE VERDIĞI AD: ÄGRI TÄVÄ

yılan kändü ägrisin bilmäz, tävä boynın ägri ter (Mahmud Kâşgarî)

Deveye «boynun neden eğri?» diye sormuşlar, «nerem doğru ki?» demiş.

Runik harfli Türkçe yazıtların deşifresinden bugüne değin 120 yıl geçmiş olmasına karşın çözülmeyi bekleyen birçok sorun bulunmaktadır. 1893 yılından bugüne değin birçok okuma ve anlamlandırmalar yapıldı. Kimi zaman önceki okuma ve anlamlandırmalardan daha iyisi elde edilmişken bazı zamanlarda da önceki okuma ve anlamlandırmaların daha uygun olduğu kanaati oluştu. Ancak yeni yazıtların bulunması, sonraki dönem, özellikle Buddhist ve Manihaist metinlerle ilgili çalışmaların artması problemli yerlerin çözümünde kolaylık sağlamaktadır. Bu bildiride esasen Tonyukuk yazıtındaki biçimiyle meşhur olan *ägri täwä* sıfat tamlaması üzerinde durulacak ve bu sözcük grubu ile bir deve türünün anlatılmak istendiği sonucuna varılacaktır.

1. Runik Harfli Metinlerde Deve:

Bu bölümde runik harfli eski Türkçe yazıtlarda *täwä* 'deve' sözcüğünün geçtiği metinler verilecektir:

* Tonyukuk II, G 4 (48): *sarıg altun ürüŋ kümüş kız koduz ägri tävä agı buŋs²uz kälürti* «Sarı altın, beyaz gümüş, kızlar (ve) karılar, tek hörgüçlü develer, ipeklileri sıkıntısızca getirdiler.» [Aydın, 2012, s. 120–121].

* Del–Uul I, 2: *älig är başı a t²ẅluk a açuy? alpın a altımış kulan ölürtüm ä alt²ı tävä ölürtüm ä yegirmi bir<i> ölürtüm ä* «Elli kişinin başı t²ẅluk Açuy? kahramanlıkla altmış yaban eşeği öldürdüm, altı deve öldürdüm, yirmi kurt öldürdüm».

* Begre (E 11), 9: *beş yegirmi yaşımda tavgaç kanga bardım a är ärdämim üçün alpun altun kümüşüg ägri tävä eldä kişi kazgandım a* «On beş yaşımda Çin hanına gittim. Erkeklik kahramanlığımı elde etmek için kahramanlıkla altın, gümüş, tek hörgüçlü deve, yurda adam kazandım.» [Aydın, 2013, s. 45–46].

* Hemçik–Çırgakı (E 41), 5: *say t¹äg sarig altunum ik gärçin äg[ri täv]äm agı yüdär tanyım* «Çakıl taşı kadar çok sarı altınlarım, semiz ve koyu doru (renkli) tek hörgüçlü develerim, ipekli kumaşlar taşıyan taylarım.» [Aydın, 2013, s. 109–110].

Telee (E 46), 3: *eldä kişim ägri täväm tört b²utl<ug> yu¹kım* «Yurdumda samurlarım, tek hörgüçlü develerim, dört bacaklı at sürüm (var).» [Aydın, 2013, s. 121].

IB 5: *bäg är yuntıŋaru barmış ak besi kulunlamış altun tuyuglug adgırlık yaragay täväsiŋärü barmış* (...) «(Fal şöyle) der: «Bir bey atlarına doğru gitmiş. Ak kısrağı yavrulamış. «(Bu taya) altın toynaklı aygır olmak yaraşır!» Develerine doğru gitmiş (...)» [Yıldırım, 2013, s. 364].

IB 46: *tävä titigkä tüşmiş basınu yemiş özin tilkü yemiş ter ança biliŋlär yavlak ol* «(Fal şöyle) der: «Bir deve bataklığa düşmüş. Batarken yemeye devam etmiş. (Fakat) kendisini (de) bir tilki yemiş.» «Öylece biliniz: (Bu fal) kötüdür.» [Yıldırım, 2013, s. 373].

Yukarıda verilen tanıklara göre runik metinlerde *täwä* biçimi 3 kez, *ägri täwä* biçimi ise 4 kez tespit edilmiştir. Irk Bitig sayılmadığında *täwä* biçimi yalnızca Del–uul I yazıtında tanıklanmış olmaktadır.

2. *täwä* ve *ägri täwä* İle İlgili Leksikal Tanıklar:

ägri täwä biçimi runikten sonraki dönemlerde tespit edilmemiştir. Yani runik dönem dışındaki dönemlerde geçen *täwä* sözcüğüyle hangi deve türünün kastedildiği anlaşılamamaktadır.

Clauson, sözcüğün asıl biçiminin *tevey* olduğu kanaatindedir. Galiba bunda Kâşgarlı etkendir:

tevey (d): 'camel': There is real doubt about the original form of this word; the oldest recorded form is teve: egri teve T 48; Mal. 11, 9; 46, 3 (egri: teve:). [ED, s. 447b–448a].

sarığ altun ürüŋ kümüş kız koduz egri teve ağı 'yellow gold, white silver, girls, femmes soles, humped camels' T48. [ED, s. 78a].

egri teve: 'humped camels': *egri teve ağı* «humped camels and brocade (or treasure ?)» T 48; *egri: teve: élde: kişi:* «humped camels and people for my realm» Mal. 11, 9. *élde: kişi:m egri tevém (?) tört butlığ(?) yılkım* «people in my realm, my humped camels, my four (–legged?) livestock» Mal. 46, 3. [ED, s. 115a].

Tü. *täwä* sözcüğünün Mo. *tämägän* ile ilgisi epeyce tartışılmıştır. Ancak Mo. *tämägän* sözcüğünde *+gAn* ekinin olduğu genel kanaattir. Konuyla ilgili kaynakça için [TDES, s. 110–111]. Ayrıca krş. [Clauson, 1962, s. 234], [VEWT, s. 468], [Rybatzki, 1997, s. 120, not 312], [Tietze, 2002, s. 535], [EDAL, s. 1424–1425]. Drevne'de *eğri tebä* 'dromader' olarak verilmiştir [DTS, s. 166]. Aslında sözcüğün ilk hecesi kapalı değil açık *e* iledir.

H. Şirin User, sözlüğüne *täbi* biçiminde almıştır ki bu tamamen Tonyukuk'ta yanlış teşhis edilen *i* sesiyle ilgilidir [2009, s. 218]. Tekin de Tonyukuk'taki *täbi* yazımını madde başı olarak almıştır [2003, s. 253]. Tonyukuk'taki *täbi* / *täwi* biçimi tamamen harfin yanlış yazılması ya da yanlış teşhis edilmesiyle ilgilidir. Konuyla ilgili M. Ölmez, Türkçe metinlerin hiçbirinde *täbi* / *tävi* biçiminde görülmediğini, sözcüğün son sesinin Uygurcada da *ä* olduğunu belirtir [2008, s. 337–339].

Sözcük Uygur döneminde *täßä* biçimindedir [Hamilton, 1986, s. 251], [Ölmez, 2008, s. 338]. Kâşgarlı Mahmud Oğuz ve Kıpçakların *d* ile söylediğini belirtir [Hauenschild, 2003, s. 214]. Tarihî ve çağdaş Türk

dillerinde *täwä* sözcüğünün farklı biçimleri için bk. [Hauenschild, 2003, s. 210].

ägri täwä sözcük grubu runikten sonraki dönem metinlerinde tanıklanmamıştır. *ägri* sözcüğünün 'eğri' anlamının dışında başka bir anlamı bulunmamaktadır. Sözcüğün Uygur metinlerindeki karşıtı *köni*dir. Krş. [OTWF, s. 340–341], [UW, s. 358]. M. Erdal *ägri* sözcüğünü *ägir–* fiilinden alır, bunu da *äg–* 'to bend' fiilinden *–Ur–* ekli biçimi sayar. Karahanlı metinlerinde tespit edilen *bükri* sözcüğü de *bük–* fiilinden yine *–Ur–* ekiyle kurulmuştur [OTWF, s. 340–341]. Röhrborn daha ihtiyatlı davranarak sözcüğün kökünü **ägir–* fiilinden alır [UW, s. 358]. Anlaşıldığı kadarıyla Erdal *ägir– ~ äŋir–* maddesinde (6.3) 'çevirmek, döndürmek' anlamlarında olması gereken ve daha çok yünün çevrilip/döndürülüp ip yapılmasını ifade eden fiil gövdesini de *äg–* 'to bend' fiilinden almıştır. Hatta Tonyukuk yazıtının 20, 21 ve 29. satırlarda geçen *näŋ ärsär* biçiminin R. Giraud'ca *äŋirsär* okunmasını benimsediğini de belirtir [OTWF, s. 536]. Bize göre *äg–* 'eğmek' fiili ile *äŋir–* 'evirmek, çevirmek, döndürmek' fiilleri aynı değildir. Çünkü her iki fiilde yapılan iş aynı değildir. Belki *äŋir–* fiilinin kökü için **äŋ–* kökü düşünülebilir.

3. Deve Türleri ve *ägri täwä* Sözcük Grubunun Anlamı:

Deve, devegiller (Camelidae) familyasından otçul bir hayvandır. Devenin iki türü bulunmaktadır: 1. Camelus Dromedarius (tek hörgüçlü). 2. Camelus bactrianus (iki hörgüçlü) [Brentjes, 1960, s. 24, 33].

Asya devesi olarak bilinen Camelus ferus bactrianus türünün evcilleştirilmemiş zamandaki adı Camelus ferus ferus olup anavatanı Xinjiang'dır ama Asya'nın kurak bölgelerinde yaşayan bir hayvandır. Bu türün M.Ö. 3 veya 4. bin yılda evcilleştirildiği sanılmaktadır [Hauenschild, 2003, s. 206]. N. M. Prjewalski'ye göre Camelus bactrianus türünün anavatanı Lop–nor'un doğusunda bulunan Kum–tag'dır [Brentjes, 1960, s. 27]. Mevcut bilgilere göre Asya devesi olarak bilinen Camelus bactrianus türünün anavatanı bugünkü kuzey–batı Çin yani Xinjiang bölgesidir.

G. Doerfer'e göre Tü. ve Mo. deveyi ifade eden sözcükler iki hörgüçlü deveyi anlatmaktadır. Türkçeden Rusçaya giren *tjúja* sözcüğünün 'iki hörgüçlü deve', Mo.dan Rusçaya giren *tymén*, *tymén* sözcüğünün de 'iki hörgüçlü deve' anlamında olması önemli bir veridir [TMEN II, No. 1015].

Babürnâme'deki hayvan adlarını inceleyen I. Hauenschild'e göre Babürnâme'de geçen deve, iki hörgüçlü (Alm. Trampeltier) devedir. Ancak eserde sözcüğün ilk *e* sesi kapalıdır: *tewä* [2006, s. 126].

J. P. Roux, yabancı ülkelerden tek hörgüçlü deve getirilerek melez deve elde edildiğini söyler [1959, s. 36]. Hauenschild, Roux'nun bu varsayımının hiçbir zaman onaylanmadığını, çünkü Begre (E 11) yazıtında Çin imparatoruna hizmetten dolayı elde edildiğini belirtir [2003, s. 207]. Tonyukuk yazıtında geçen *ägri täwä* sözü tamlamasından hareket eden Roux, Tonyukuk'un bu seferinin tarihini 702 olarak belirler ve bu sefer dönüşünde Tonyukuk'un «bol bol sarı altın, beyaz gümüş, bakireler ve kadınlar, iki hörgüçlü deve (Baktra devesi) ve ipek» getirdiğini belirtir [2001, s. 147]. Roux bu çalışmasında Baktra devesi diye anlam vermişken başka bir çalışmasında ise «kızlar ve dullar, kambur develer (kuşkusuz hecin, tek hörgüçlü develer)» biçiminde anlam vermiştir [1989, s. 222]. E. Chavannes'ın düştüğü bir not da deve hediye etme ve devenin zenginlik timsalini göstermesi bakımından önemlidir: «Semerkant kralı Wu–le–kia (Gurek), imparatora gönderdiği mektupla birlikte bir de İran devesi göndermiştir» [2007, s. 264].

4. Değerlendirme ve Sonuç:

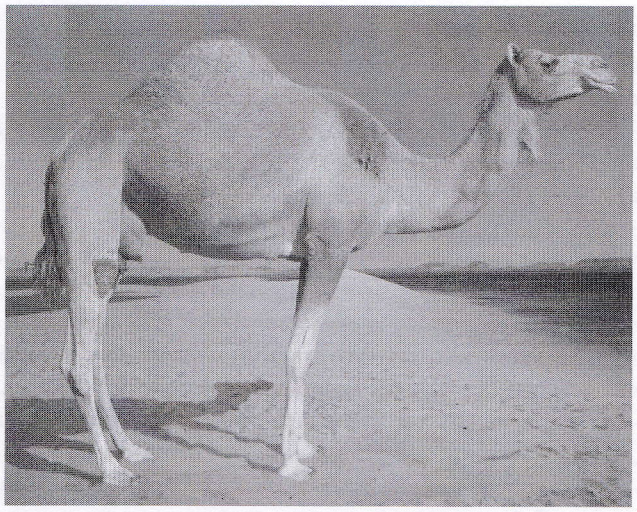
Irk Bitig dâhil runik harfli Türkçe metinlerde üç kez *täwä*, dört kez de *ägri täwä* biçiminde geçen sözcük ve sözcük grubu neredeyse bütün naşirlerce 'deve' biçiminde anlamlandırılmıştır. Camelus bactrianus olarak bilinen Asya devesinden başka diğer türün orta ve iç Asya'da bulunmadığı düşünüldüğünde *täwä* sözcüğünün 'iki hörgüçlü deve' anlamında olması gerekir. Bu bakımdan Del–uul I yazıtının 2. satırında *ägri täwä* yerine *täwä* sözcüğünün kullanılması *täwä* sözcüğünün 'iki hörgüçlü deve'yi işaret ediyor olması ile açıklanabilir. Belli ki 'tek hörgüçlü' deve İç Asya halkları için ödül olarak sunulmaktaydı ve çok zaman da zenginlik işareti sayılmaktadır. Yenisey yazıtlarında *täwä* biçiminin yerine *ägri täwä* biçiminin bulunması da bunu kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak *täwä* sözcüğü İç Asya halklarının çok iyi bildiği 'iki hörgüçlü deve: Camelus bactrianus' türünü *ägri täwä* sözcüğü ise 'tek hörgüçlü deve: Camelus dromedarius' türünü gösteriyor olmalıdır. *ägri täwä* Yenisey bölgesindeki Türk dilli halklarca da bilindiğine göre, bu türün Tonyukuk'un batı seferi sayesinde tanınmış bir hayvan olmadığını, bu adın daha eski zamanlarda verildiğini göstermektedir. J. P. Roux'nun tek hörgüçlü devenin melez tür elde etmek için getirildiği fikrine I. Hauenschild'in itirazı bizce yersizdir. Geriye cevaplanması çok zor bir soru kalıyor: Eski Türkler tek hörgüçlü deveyi neden *ägri täwä* diye adlandırdı? Tek veya iki hörgüçlü de olsa devenin vücudu yapı olarak zaten düz değil, neredeyse bütün vücudu eğridir.

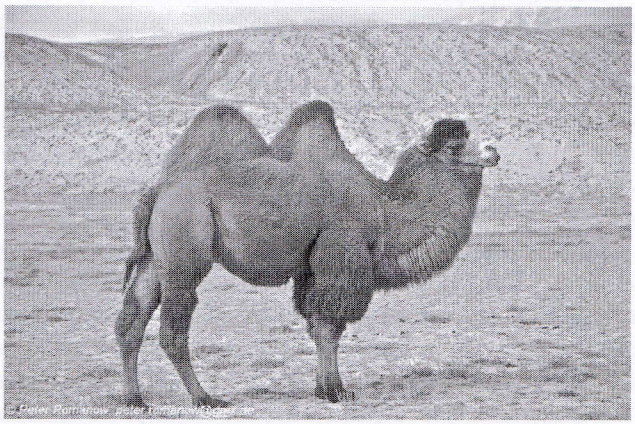
KISALTMALAR VE KAYNAKLAR:

1. Aydın, E. 2012. Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor. Konya: Kömen.
2. ——— 2013. Yenisey Yazıtları. Erhan Aydın – Risbek Alimov – Fikret Yıldırım: Yenisey–Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig. Ankara: BilgeSu, 15–277.
3. Brentjes, B. 1960. Das Kamel im Alten Orient. Klio 38, 23–52.
4. Chavannes, E. 2007. Batı Türkleri / Çin Kaynaklarına Göre. Türkçeye çev.: M. Koç, İstanbul: Selenge.
5. Clauson, G. 1962. Turkish and Mongolian Studies. London: The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland.

6. DTS: Nadelyayev, V. M. – D. M. Nasilov – E. R. Tenişev – A. M. Şçerbak 1969. Drevnetyurkskiy Slovar'. Leningrad: Nauka.
7. ED: Clauson, G. 1972. An Etymological Dictionary of Pre–Thirteenth–Century Turkish. Oxford: Oxford University.
8. EDAL: Starostin, S. – A. Dybo – O. Mudrak 2003. Etymological Dictionary of the Altaic Languages. Leiden–Boston: Brill.
9. Hamilton, J. 1986. Manuscrits Ouïgours du IXe–Xe siècle de Touen–Houang. Paris: Peeters.
10. Hauenschild, I. 2003. Die Tierbezeichnungen bei Mahmud al–Kaschgari, Eine Untersuchung aus sprach–und kulturhistorischer Sicht. Wiesbaden: Harrassowitz.
11. ——— 2006. Botanica und Zoologica im Babur–name, eine lexikologische und kulturhistorische Untersuchung. Wiesbaden: Harrassowitz.
12. OTWF: Erdal, M. 1991. Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon I–II. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
13. Ölmez, M. 2008. Eski Türk Yazıtlarındaki eşük, kedimlig ve teve Üzerine. Türk Dilleri Araştırmaları 18, 333–340.
14. Roux, J. P. 1959. Le chamaeau en Asie Centrale. Central Asiatic Journal 5, 35–76.
15. ——— 1989. Ortaçağ Türk Kadını, I. Oymayazı Metinlerine Göre Kadın. Türkçeye çev.: G. Yılmaz, Erdem 5, 199–226.
16. ——— 2001. Orta Asya, Tarih ve Uygarlık. Türkçeye çev.: L. Arslan, İstanbul: Kabalcı.
17. Rybatzki, V. 1997. Die Toñukuk–Inschrift. Szeged: Studia Uralo–Altaica.
18. Şirin User, H. 2009. Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları, Söz Varlığı İncelemesi. Konya: Kömen.
19. TDES: Eren, H. 1999. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Ankara.
20. TMEN: Doerfer, G. 1965. Türkische und Mongolische Elemente im neupersischen II. Wiesbaden: Franz Steiner.
21. Tekin, T. 2003. Orhon Türkçesi Grameri. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
22. Tietze, A. 2002. Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı. c. 1, İstanbul–Wien: Simurg.
23. UW: Röhrborn, K. 1977.Uigurisches Wörterbuch. Wiesbaden: Franz Steiner.
24. VEWT: Räsänen, M. 1969. Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen. Helsinki: Lexica Societatis Fenno–Ugricae.
25. Yıldırım, F. 2013. Kâğıda Yazılı Runik Harfli Eski Türkçe Metinler. Erhan Aydın – Risbek Alimov – Fikret Yıldırım: Yenisey–Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig. Ankara: Bilge-Su, 339–494.
26. http://www.sjournals.com/public/journals/3/cover_article_517_en_US.jpg (Erişim: 01.05.2013)
27. http://www.biolib.cz/IMG/GAL/172752.jpg (Erişim: 01.05.2013)

Resim 1: Camelus dromedarius (http://www.sjournals.com/public/journals/3/cover_article_517_en_US.jpg)

Resim 2: Camelus bactrianus (http://www.biolib.cz/IMG/GAL/172752.jpg)